

I DALJE O VLADIMIRU ČOPIĆU

Nikola Popović

U Historijskom zborniku 1978—1979. Ivan Očak je objavio kritiku¹ mog saopštenja i mog udela u diskusiji vođenoj u Senju na naučnom skupu o Vladimiru Čopiću.² U svom saopštenju, vođen jedino naučnim razlozima, izrekao sam nekoliko kritičkih primedbi o jednom Očakovom članku.³ Za Očaka te moje primedbe su uglavnom neosnovane i uvredljive. Po njemu, proizvoljno ga optužujem za »tendencioznosti«, »netočnosti« i »falsificiranje«. Štaviše, on pokušava da pronađe faktografske greške u mom saopštenju i diskusiji. Istovremeno me optužuje za nepoznavanje literature i nesavesnost. Da ne bi bilo nesporedazuma, razmotriću pitanja onim redom kojim je i Očak o njima pisao.

1. Mesto rođenja Jove Čopića, Vladimirovog oca.

U diskusiji sam rekao: »Drugo, želim da iznesem jednu zanimljivu pretpostavku o njegovom poreklu, zapravo o poreklu njegovog oca, o čemu je referisao veoma zanimljivo drug Antić. Zapravo, njegov otac Jovo Čopić je zavičajan u Srbu, kako kaže policija kad su tragali za Čopićem, a u Srbu je zavičajan bio i neki predak Branka Čopića, književnika.« (365)

U Očakovoj kritici čitamo: »Međutim, Popović iznosi, kako sam kaže 'jednu zanimljivu pretpostavku o njegovom poreklu, zapravo o poreklu njegova oca', tvrdeći: 'Zapravo njegov otac Jovo Popović [treba Čopić] je zavičajan u Srbu, kako kaže policija kad su tragali za Čopićem...' (331)

Dakle, Očak moju pretpostavku pretvara u tvrdnju, a zatim zaključuje: »Iz toga bi slijedilo da je mjesto rođenja Čopićevo oca u Srbu«. (332) Očaku ništa ne znači ono »kako kaže policija«. Dalje, Očak pozivajući se na rad Stje-

¹ Ivan Očak, Još jednom o Vladimiru Čopiću, 331—341.

² Dr Nikola Popović, Vladimir Čopić u oktobarskoj revoluciji. U: Život i djelo Vladimira Čopića. Materijali sa znanstvenog skupa održanog 1. i 2. listopada 1976. u Senju. Izd. Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, Rijeka 1978, 75—85; 365—368.

³ Ivan Očak, Jugoslavenski internacionalist Vladimir Čopić u Rusiji 1915—1918, Senjski zbornik V, 1971—1973.

pana Pavičića (*Seobe i naselja u Lici*) iznosi da su »1915. bile u Lici 42 kuće, a u Senju svega 2 kuće Čopića, a da su svi drugi Čopići uz Unu nedaleko od Srba, u selima koja leže jedno uz drugo: u Nataci 2 kuće, Suvaji 34 kuće i Zaklopcu 1 kuća«. (332)

Na jednom drugom mestu⁴ izmišlja: »Pogrešan podatak o rođenju Čopićevih roditelja u Srbu navodi N. Popović. Vidi: 'Vladimir Čopić', 365.« Na ovoj strani nema tog »pogrešnog podatka«. Nikada i nigde nisam ni napisao ni rekao da su otac i majka (roditelji) Vladimira Čopića rođeni u Srbu.

U knjizi o Čopiću, Očak kaže da je Jovo Čopić, Vladimirov otac, rođen »u selu Suvaji, kotar Donji Lapac«. Jedan drugi Čopićev biograf piše: »Otac Vladimira Čopića, Jovan-Jovo Čopić, po narodnosti Srbin, rodom je iz Like, iz okolice Donjeg Lapca, iz mjesta Srb, zaselak Suvaja.«⁵

U vezi s ovim iznetim bilo bi korisno da Očak utvrdi koliko je Suvaja daleko od Srba. Ja pretpostavljam, ne tvrdim, da je Suvaja udaljena od Srba 5-6 km.

2. Da li je Čopić ili Čopić

Na skupu sam rekao: »Prvo, hteo bih da pođem od imena Vladimira Čopića. Mislim da je ovde drug Raspor jedini ispravno naveo ime, tj. da je on Čopić. To je sitnica, ali ako je reč o jednom pouzdanom utvrđivanju činjenica iz života i rada Vladimira Čopića, onda je on Čopić, dakle 'ć' i na kraju i na početku je 'ć'. To ste mogli i da vidite i u dnevnicima iz njegove škole, ovde na izložbi. Ja sam te njegove potpise vidio latinicom na zapisnicima Jugoslovenske grupe u Moskvi 1918. godine.«

Očak se slaže da je moje »upozorenje tačno«, ali me kori što nisam uzeo u »obzir historiografiju o tom pitanju«. Ja zaista nisam uzeo u obzir istoriografiju, jer se tim pitanjem i nisam istoriografski bavio. Jednostavno, na skupu u Senju, u prijateljskim i kolegijalnim razgovorima, zasmetalo mi je izgovaranje Vladimirovog prezimena kao Čopić i Čopić, te sam i istupio s navedenim »upozorenjem«, kako ga Očak krsti. I posle skupa vodila se diskusija o tome kako treba pisati Vladimirovo prezime, ali ja u njoj nisam učestvovao niti je traženo (sasvim ispravno) moje opširnije obrazloženje, jer je i organizatorima i učesnicima skupa bilo jasno da sam ja samo skrenuo pažnju na to pitanje.

Drugi deo Očakove kritike u vezi s ovim pitanjem je neshvatljiv. Prebacujući mi da ne znam za jedan članak B. Hrabaka gde se takođe upozorava kako treba pisati Vladimirovo prezime on kaže: »U svakom slučaju, da je o tome znao, da je znao literaturu, ne bi mu bilo potrebno da putuje čak u daleku Moskvu i da ondje čita 'latinicom' kako se Čopić u Moskvi potpisivao.

⁴ Dr Ivan Očak, *Voinik revolucije. Život i rad Vladimira Čopića*. Zagreb 1980, 8 (dalje: Očak, *Voinik*)

⁵ Dr Vinko Antić, *Školovanje Vladimira Čopića i sudjelovanje u omladinskom pokretu*. U: *Život i djelo Vladimira Čopića*, n.dj.

Osim toga, nije jasno, zašto je Popović sve to činio kad je sve te protokole iz Moskve s potpisom Čopića imao na mikrofilmu u Arhivi CK SKJ u Beogradu, gdje je tada radio kao stručni suradnik«. (332)

Moj navod da sam Čopićeve potpise vidio na zapisnicima Jugoslovenske grupe, Očak tumači da sam ja putovao u Moskvu. Za onoga ko zna da čita, dovoljno je da pročita moju napomenu 13 uz pomenuto saopštenje. Ona glasi: »Mikrofilmovi i fotokopije ovih dokumenata nalaze se u OADP CK SKJ (u napomeni 5 ova skraćenica je objašnjena). Fotokopije su sređene kao i originali te imaju i istu signaturu«. (84) Ovom napomenom želeo sam upravo da skrenem pažnju da se ti dokumenti mogu koristiti u Moskvi (originali) i u Beogradu (mikrofilmovi i fotokopije).

3. Vladimir Čopić u 1. srpskoj dobrovoljačkoj diviziji

U kritici mog saopštenja Očak piše: »Neposredni razlog izlaska iz 1. srpske dobrovoljačke divizije bio je otpor njegov i njegovih drugova, pobuna protiv zakletve srpskom kralju. Zbog toga je morao 11. svibnja 1916. napustiti dobrovoljačku diviziju i vratiti se u logor. To su već i u literaturi dobro poznate činjenice«. (332)

Ovde treba malo da zastanemo. Očak svoje izmišljotine proglašava »dobro poznatim činjenicama«. Ne može se govoriti o izlasku Čopića i drugova iz 1. srpske dobrovoljačke divizije, jer to nije bio njihov svojevolumni postupak. Čopić je isključen iz 1. srpske dobrovoljačke divizije i vraćen u zarobljenički logor. U napomeni 6 uz saopštenje koje Očak kritikuje stoji: »Naredbom komandanta I srpske dobrovoljačke divizije br. 7 od 26 (13) maja 1916. Ivan Brkić, Vladimir Čopić i Matija Pavić vraćeni su u zarobljeništvo«.

I sada dolazimo do vrhunca kada Očak piše: »Pa, ako već Popović želi biti apsolutno točan, on bi trebao navesti da su naredbom broj 7 od 26 (13) svibnja 1916, a koju je izdao komandant divizije, Vladimir Čopić, Ivan Brkić i Matija Pavić vraćeni u zarobljeništvo.«⁶ Prema tome, ispravljajući mene ne bi sam pao u pogrešku zamijenivši Pavića Hlavitijem.« (333)

Ja zaista nemam reči za ovakvu nauku. Očak me upućuje na ono što sam već sam napisao u svojoj napomeni 6 uz svoje saopštenje koje on kritikuje. Svoje greške Očak potura meni; ja Hlavitija uopšte ne spominjem.⁷

No ovde još nije kraj. U svojoj napomeni 10 Očak kao izvor navodi: Jugoslovenski dobrovoljci u Rusiji 1914—1918, Beograd 1977, 195. I zaista na str. 195 navedene knjige piše: »2. Naredbom br. 7 od 26 (13) maja 1916. komandanta 1. srpske dobrovoljačke divizije Vladimir Čopić, Ivan Brkić i Matija Pavić vraćeni su u zarobljeništvo«. Sve bi to bilo u redu da autor citirano teksta, na koji me Očak upućuje, — nisam ja sâm i da knjigu, zbornik

⁶ Isto, 15.

⁷ Očak sam spominje Slavka Hlavitija u kritici i u knjizi o Čopiću. U knjizi (33) kaže da je "S. Hlavitija u Odesi ubio velikosrpski zadojeni oficir Kulumbatović". Oficir Kulumbatović nije postojao — osim u Očakovoj mašti.

dokumenata (Jugoslovenski dobrovoljci u Rusiji 1914—1918, Beograd 1977) nisam priredio ja, kao što na trećoj strani knjige lepo piše.

U nastavku Očak tvrdi da je u proleće 1916. u 1. srpskoj dobrovoljačkoj diviziji bilo »revolucionarnog previranja«. (333) Time još jednom potvrđuje da nedovoljno poznaje stanje u 1. srpskoj dobrovoljačkoj diviziji u proleće 1916⁸.

On piše: »Nekoliko mjeseci nalazio se Čopić u Dobrovoljačkoj diviziji i to mu je bilo dosta da shvati, da tim putem ne treba ići. Shvatio je, da mu je bolje biti u logoru, nego u toj diviziji«. (332) U svom saopštenju kritikovao sam ovaj stav: »Ovakav zaključak nipodaštava Čopićeve političke nazore radi kojih je i udaljen iz divizije i sve svodi na puku ugodnost — gde će biti bolje. S druge strane, Očak je u protivurečnosti sam sa sobom, jer veli da je zbog revolucionarnih previranja itd. Čopić isključen, a dalje sve svodi na to da je Čopić birao gde mu je bolje«. (76) Od ovog mog prigovora on se brani: »Kakvo je to 'nipodaštavanje' ako se Čopić suglasio da ide natrag u logor, pošto se uvjerio da je situacija u diviziji gora od logora. Zato je i protestirao, bunio se i bio napokon izbačen«. (333)

Kao što se vidi, Očak nema nove argumente. On ponovo zapada u protivurečnost. Za njega se Čopić u jednoj rečenici »suglasio da ide natrag u logor«, a u drugoj rečenici bio je »izbačen«.

U svom saopštenju napisao sam: »O drugoj fazi Čopićevog prebivanja u zarobljeništvu malo je poznato. Zna se da je bio u gradu Bobrovu u voronješkoj guberniji. Po uspomenu Josipa Pavišića, koji je bio zajedno s Čopićem, može se zaključiti da su za uslove zarobljenišтва vodili prilično ugodan život. I Brkić i Čopić radili su u Gradskom sovjetu. Čopić je zarađivao i kao pevač i voditelj na kulturno umetničkim priredbama.« (76)⁹

Očak se ne slaže sa mnom da je Čopić za uslove zarobljenišтва vodio prilično ugodan život. On piše: »Iz svega što znamo o situaciji u carskoj Rusiji za vrijeme rata i o teškom režimu, gladovanju, umiranju od bolesti i gladi u logorima, teško ćemo se s tom tvrdnjom složiti«. (333—334)

⁸ Samo onaj ko to ne zna može napisati sledeće: »I tek jedan mali dio — oko 40 000 Jugoslavena — bio je poslan u Odesu gdje je bila 1916. godine osnovana Srpska dobrovoljačka divizija, a početkom 1917. godine 1. srpski dobrovoljački korpus [...] Osim bivših ratnih zarobljenika, u Srpskoj se dobrovoljačkoj jedinici u Odesi nalazio i odred srpskih vojnika i oficira, tamo specijalno poslanih s otoka Krfa zbog »političke popune«. — Dr Ivan Očak, U borbi za ideje Oktobra. Jugoslavenski povratnici iz Sovjetske Rusije (1918—1921). Zagreb 1976, 22 (dalje: Očak, U borbi). U ovih nekoliko redova neistina sledi za neistinom. Niti je poslano oko 40 000 Jugoslavena niti je postojao 1. srpski dobrovoljački korpus niti su vojnici i oficiri s Krfa poslani zbog političke popune.

⁹ B. Hrabak o istom pitanju piše sledeće: »Čopić, koji je bio zapažen pevač (bariton) i vrlo privlačan i duhovit konferansje, unosio je u zajedničku kasu i honorare sa svojih priredaba, tako da je taj »artelj« dobro i ugodno živeo, nabavljajući namirnice sa sela i odlazeći u posetu seljacima. Vrlo zanimljiv i pevač, Čopić je imao i ženskih poznanstava.« [Jugoslovenski revolucionar Vladimir Čopić u Rusiji (1916—1918). U: Život i djelo Vladimir Čopić, n.d.j., 57.]

Ovakvom uopštenom formulacijom ne može se osporavati da Čopić nije vođio, za zarobljeničke uslove, prilično ugodan život. Jer, režim u ruskim zarobljeničkim logorima bio je jedan za vreme carske vlasti (do marta 1917) a često je zavisio i od toga da li je komandant bio germanofil ili slovenofil, drugi za vreme Privremene vlade (od marta do novembra 1917) i treći posle novembra 1917. A Čopić, u drugom periodu zarobljeničtva, bio je od maja 1916. do marta 1918. S druge strane, videli smo da se Očak ograničava samo na period carske Rusije, a i tada bi morao da bude oprezan, jer mu je poznato da je Čopić o svom prvom periodu zarobljeničtva izjavio: »Početkom aprila bio sam otpremljen u zarobljenički logor u Taškentu. Tu sam kao Slavęn i rusofil imao slobodu kretanja. Svi zarobljenici, oficiri i podoficiri Slavęni vršili su razne funkcije u logoru, kao poštanski nadglednici i slično.«¹⁰ I kada se sve ovo zna, onda se ne mogu davati paušalne ocene o Čopićevom životu u zarobljeničtvu i sve podvoditi pod opšte ocene stanja u ruskim carističkim zarobljeničkim logorima, a zanemarivati čitavu godinu dana Čopićevog života u zarobljeničtvu posle pada carizma u Rusiji. Istoričar-biograf ličnosti, u ovom slučaju Vladimira Čopića, mora posebno da prati njegov život i snalaženje, a videli smo iz citiranog da se Čopić dobro snalazio i za uslove zarobljeničtva vođio prilično ugodan život.

4. Da li je Vladimir Čopić u štabu 4. armije sovjetske vojske južnih republika obavljao specijalne zadatke?

U saopštenju sam napisao: »Čopićev rad u 4. armiji Očak iz neobjašnjivih razloga precenjuje kad kaže da se bavio 'specijalnim zadacima', a iz dokumenata se lepo vidi da je radio u agitaciono-propagandnom odseku, tj. kao agitator«. (77)

U odbrani od ove moje primedbe Očak citira dva dokumenta u kojima zaista piše (u Očakovom prevodu sa ruskog) da je Čopić bio na »dužnosti za specijalne zadatke«. Ostavimo po strani što je ovakav prevod možda i nategnut te zamolimo Očaka da nam navede dokaze za bar jedan specijalni zadatak koji je Čopić stvarno obavio. On te dokaze nema iz prostog razloga što se Čopić bavio agitacionim radom, i to su ustvari njegovi »specijalni zadaci«. Čudna je Očakova tvrdnja da mi gornji dokumenti nisu poznati, a sam kaže da su u prilogu rada koji sam ja kritikovao.

Očak piše: »Popoviću se ne sviđa kad pišem da je Čopić bio poslan 12. travnja zajedno s Hranilovićem, koji je služio u istom štabu, da prikuplja dobrovoljce u IV armiju, ratne zarobljenike i Ruse. Zajedno su poslani u Rjazanj, gdje su uspjeli mobilizirati 500 Jugoslovena koji su se prijavili kao dobrovoljci'...« (335)

U istorijskoj nauci se ne može operisati s tim da li se kome nešto sviđa ili ne. Meni se sigurno »ne sviđa« falsifikovanje dokumenata, što Očak čini. U dokumentu piše: »Naređujem vam, drugovi Hraniloviću i Čopiću, da otpu-

¹⁰ Očak, Vojnik, 32.

tujete u Rjazan, da se obratite Vojno-revolucionarnom komitetu i da hitno dopremite u Moskvu onih 500 Srba koji su se izjasnili za stupanje u redove naše vojske.«¹¹

U Očakovom čitanju, prevodu i interpretaciji Hranilović i Čopić bili su »poslani u Rjazanj gdje su uspjeli mobilizirati 500 Jugoslovena, koji su se prijavili kao dobrovoljci.« Očigledan falsifikat. Hraniloviću i Čopiću pripisuje se u delo ono što oni nisu uradili. Oni su bili poslani da dopreme (sprovedu) 500 Srba, a nisu »mobilizirali 500 Jugoslovena«. Već sam se zapitao: kakvi su to dobrovoljci koji se mobiliziraju? (77)

Očak se ne osvrće na to već daje ovo »objašnjenje«: »Naravno, u današnjem smislu riječi dobrovoljci to sigurno nisu bili. Ali, ako zamislimo masu ratnih zarobljenika, koje je trebalo najprije uvjeriti, objasniti im, agitirati, da budu vojnici Crvene armije, da se bore protiv kontrarevolucije, onda će taj termin biti na mjestu«. (335)

Sada Očak odustaje (a nema razloga) od svog prvobitnog zaključka, pa ga ponovo prihvata da su 500 Srba (on će reći Jugoslovena) dobrovoljci i time ponovo pokazuje da mu nisu jasni pojmovi dobrovoljac i mobilizacija. On piše: »Čopić i sam kaže da su morali 'vrbovati' za armiju, što je opet sasvim shvatljivo«. (335) Vrbovati, nagovarati, ubeđivati, pridobijati da stupe u armiju — da, ali to ne znači »mobilizirati«.

5. *Da li je Vladimir Čopić učestvovao u borbama u Ukrajini 1918. godine?*

O ovom pitanju u svom saopštenju imam samo jednu rečenicu. Ona glasi: »Po jednom dokumentu izgleda da je Čopić u sastavu 4. armije učestvovao u borbama protiv nemačkih okupatora u Ukrajini i Grebenki, kod Romadana i kod Poltave.« (77) Samo zlonameran čitalac ovu pretpostavku može da pretvori u tvrdnju.

6. *Vladimir Čopić i Odeljenje Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti.*

Raspravu o ovom pitanju Očak počinje izmišljenom tvrdnjom: »Čopić je ljeti i jeseni 1918, osim u Jugoslavenskoj komunističkoj grupi djelovao i u Odjelu Južnih Slavena pri Narodnom komesarijatu za nacionalna pitanja. U tom se Popović slaže sa mnom (79)«. (337)

Nikako! Da je to istina, onda se ne bismo imali oko čega sporiti. A sporimo se oko osnivanja Odeljenja i Čopićevog rada u njemu. Ja dokazujem da Odeljenje nije osnovano ni u julu ni u avgustu 1918, te da Čopić u njemu nije ni radio. Očak proizvoljno tvrdi da je Odeljenje bilo osnovano 25. jula 1918.

¹¹ Učešće jugoslovenskih radnih ljudi u oktobarskoj revoluciji i građanskom ratu u SSSR. Zbornik dokumenata i materijala. Beograd 1979, 96 (dalje: Učešće).

i da je Čopić bio »duša tog Odjela«. U kritici mog saopštenja Očak uopšte ne uzima u obzir argumente i, da apsurd bude veći, citira dva dokumenta (jednome mijenja naslov) koji idu u prilog mom mišljenju. Ali krenimo redom.

Kada je osnovano Odeljenje (Odjel) Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti? Očak ima tri datuma osnivanja.

U kritici mog saopštenja on kaže: »Za mene nema sumnje da je Odjel Južnih Slovena bio organiziran još 25. srpnja 1918. i da je kao takav djelovao već u kolovozu«. (338)

U knjizi o povratnicima iz Sovjetske Rusije piše: »[...] Jugoslavenska komunistička grupa RKP(b) obratila se 25. srpnja 1918. godine Narodnom komesarijatu nacionalnosti molbom da se organizira u njegovom sastavu specijalni odio južnih Slovena. Sovjetska vlada je takav odjel osnovala 26. kolovoza 1918. godine.«¹²

U knjizi o Čopiću stoji: »Već 27. srpnja 1918. godine Odjel Južnih Slovena u sastavu Narodnog komesarijata za nacionalna pitanja bio je organiziran«.¹³

Dakle, po Očaku imamo tri datuma osnivanja Odeljenja Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti: 25. jul, 27. jul i 26. avgust 1918.

Do navedena tri datuma Očak je došao jer neće pažljivo da pročita dokumente, neće da ih kritički razmotri i — što je najgore — krivotvori dokument.

Jugoslovenska grupa RKP(b) uputila je predstavku Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti 25. jula 1918. sledeće sadržine: »Jugoslovenska komunistička grupa moli da se donese odluka o osnivanju odeljenja za Južne Slovene pri Komesarijatu za pitanja nacionalnosti«.¹⁴ Dakle, molbu Jugoslovenske grupe da se *donese odluka o osnivanju Odeljenja* Očak pretvara u svršen čin.

Na citiranom dokumentu stoji beleška Sekretarijata Narodnog komesarijata za pitanja nacionalnosti: »Odeljenje je osnovano. Odluka kolegijuma od 27. VII 1918.« Odatle Očaku drugi datum osnivanja — 27. jul.

Jugoslovenska grupa je 26. avgusta 1918. napravila plan (predlog) organizacije i rada Odeljenja Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti i odatle Očaku treći datum osnivanja — 26. avgust.

Istoričar, naučni radnik, ako ima pretenzija da to uistinu bude, mora kritički da razmatra dokumente i da utvrdi ostvarenje ili neostvarenje donetih odluka koje ponekad ostaju, za stalno ili za izvesno vreme, mrtva slova na papiru.

Da je Odeljenje Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti zaista osnovano u julu, ne bi Jugoslovenska grupa RKP(b) 15. avgusta 1918. molila da se Čopić postavi za pomoćnika rukovodioca Odeljenja i da mu se izdaju punomoćja *da organizuje Odeljenje*. U pomenutom planu (predlogu) organizacije Odeljenja od 26. avgusta 1918. na kraju

¹² Očak, U borbi, 28.

¹³ Očak, Vojnik, 54.

¹⁴ Učešće, 133.

stoji: »Odeljenje će raditi u stalnom kontaktu s Komunističkom grupom Južnih Slovena. Odgovorna mesta u Odeljenju zauzimaće samo članovi Komunističke partije i grupa.«¹⁵ Ovaj dokument Očak objavljuje u celini, ali citirani stav krivotvori: »Odjel radi u stalnom kontaktu s komunističkom grupom Južnih Slavena. Odgovorna mjesta u Odjelu zauzimaju samo članovi komunističke grupe i partije.«¹⁶ Razlika je lako uočljiva. U originalu stoji buduće vreme (»će raditi«, »zauzimaće«), a Očak to pretvara u sadašnje vreme (»radi«, »zauzimaju«).¹⁷ Da je Odeljenje zaista bilo organizovano i da je zaista funkcionisalo, ne bi 30. avgusta 1918. Komitet Jugoslovenske grupe zaključio da se Vukašin Marković pozove s fronta u Moskvu zbog organizovanja »komisarijata«.¹⁸

Kao što rekoh, Očak neće da porazmisli o mojim dokazima koje sam iznio u svom saopštenju. Oni su: 1. U izveštaju V. Markovića, rukovodioca Odeljenja, koji nosi datum 7. oktobar 1918, stoji: »Odeljenje je počelo svoje funkcije u septembru«. U napomeni 37 uz saopštenje ovaj izveštaj sam prokomentarisao ovako: »Izveštaj je vrlo kratak i sve što se pripisuje da je uradilo Jugoslovensko odeljenje ustvari je rad Jugoslovenske grupe.« (84) 2. Keč samog Čopića na vanrednoj konferenciji Jugoslovenske grupe održanoj 20. oktobra 1918. Čopić, koji je predsedavao konferenciji, rekao je da se o komesarijatu ne može ni govoriti, jer nije ni bio organizovan. (79)

Rekao sam da Očak citira dva dokumenta koji idu u prilog mom mišljenju. Oni su: 1. Izveštaj komunističke grupe Južnih Slovena o svojoj delatnosti za poslednji mesec (avgust). U izveštaju, pored ostalog, stoji: »Rad na organizaciji Komesarijata još nije završen zbog odsustva komesara i drugih drugova, koji su na frontu.« (338) 2. Očak piše: »Osim ovoga, postoji i 'Spisak svih koji rade u Komesarijatu za nacionalne poslove Južnih Slovena.' Navodimo ga u cijelosti.« Međutim, ovo nije tačan naslov dokumenta. Originalni naslov glasi: »Spisak svih koji rade pri grupi i komesarijatu za pitanja nacionalnosti Južnih Slavena.« Na spisku je 27 lica od kojih je samo za tri navedeno da rade u komesarijatu, ali među njima nema Čopića, a on je po Očaku bio »duša tog Odjela«.

Spisak nije datiran. Po Očaku, nastao je kada Čopić još nije bio funkcioner u Odeljenju što bi trebalo da znači da je sastavljen u avgustu 1918. Sudeći po funkcijama (zaduženjima) koje su navedene za sve na spisku uvereni smo da je on sačinjen sredinom septembra 1918. Jer, Lazar Vukićević nije u avgustu bio korektor (kod Očaka stoji pogrešno: urednik) novina »Vsemirnaja revolucija«. On će to postati početkom septembra 1918. Josip Sorić, za koga je navedeno da je »slagar naših novina«, postao je to 9. septembra. Za Milana

¹⁵ Isto, 157.

¹⁶ Očak, Vojnik, 54—55.

¹⁷ No ovo nije jedino krivotvorenje ovog dokumenta. U originalu stoji: »kao što su srpski sovjetski bataljoni u Saratovu, Caricinu i Astrahanu«, a kod Očaka: »Srpski sovjetski bataljon...« U originalu pod tač. D stoji: »Političko-agitaciona sekcija će se baviti propagiranjem...«, a kod Očaka: »Političko-agitaciona sekcija bavi se propagandom...« Uporedi: Učešće, 157, i Očak, Vojnik, 55.

¹⁸ Odeljenje za arhiv i dokumentaciju Predsedništva CK SKJ, fond 549, op. 6, ed. hr.

Paunovića naznačeno je da je kolporter, a 9. septembra 1918. Komitet Jugoslovenske grupe zadužio ga je da pomaže A. Godini pri ekspediciji brošura. Sve to govori da navedeni spisak nije nastao u avgustu 1918. Najzad, prvi dokument o stvarnom sastavu Odeljenja jest pismo Odeljenja od 18. septembra 1918. upućeno Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti u kome je saopšten njegov sastav: »Marković, rukovodilac Odeljenja; Smilov S. Petar, član kolegijuma; Čopić Vladimir, član kolegijuma; Matuzović Ivan, član kolegijuma i Ferenčak Ivan, sekretar.«¹⁹

Dakle, na osnovu svega izloženoga zaključujemo: Nadležni sovjetski organ — Sekretarijat Narodnog komesarijata za pitanja nacionalnosti — na molbu Jugoslovenske grupe RKP(b) od 25. jula 1918. doneo je 27. jula 1918. *formalnu odluku o osnivanju* Odeljenja Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti. Od toga dana pa do sredine septembra 1918. Odeljenje nije uspelo da se organizuje, te se ne može govoriti ni o kakvom njegovom radu u julu, avgustu i prvoj polovini septembra 1918, a veliko je pitanje da li je uopšte i radilo.²⁰

A sada da se vratimo na »rad« Vladimira Čopića u Odeljenju Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti. Očak izmišlja kad kaže da je Čopić u avgustu 1918. ušao u rukovodstvo Odeljenja i »usko-ro svojim radom postao duša toga odjela.«²¹ U knjizi o povratnicima piše: »Sovjetska vlada je takav odjel osnovala 26. kolovoza 1918. godine. Za predsjednika tog odjela postavljen je Vukašin Marković, a za sekretara Vladimir Čopić, koji je poslije, nakon odlaska V. Markovića [ne kaže kada je Marković otišao] izabran za sekretara CK Jugoslovenske komunističke grupe RKP(b) i ujedno postavljen za predsjednika Južnoslovenskog odjela Narodnog komesarijata za nacionalna pitanja.«²²

Sledeći Očakovu logiku znači da je Čopić u Odeljenju mogao da radi samo posle 26. avgusta 1918. U knjizi o Čopiću Očak ima čak odeljak pod naslovom »Komesar za poslove Južnih Slavena.«²³ Da je Čopić bio izabran bilo kada za predsednika (komesara) Odeljenja, jest izmišljotina. Očak ne navodi nijedan dokaz za to. Istorijski izvori, koji su poznati Očaku a koje smo izneli u ovom napisu, govore jedino o Vukašinu Markoviću kao rukovodiocu Odeljenja, a i on je to bio samo formalno.

U svom saopštenju, kritikujući Očaka da proizvoljno zaključuje kako je Čopić bio »duša toga odjela«, jednostavno sam rekao da Čopić nije imao vremena da radi u Odeljenju i da je ono bilo organizovano u drugoj polovini avgusta 1918. To sam temeljio i temeljim na sledećim činjenicama:

Kao što je već rečeno, Jugoslovenska grupa RKP(b) sastavila je 26. avgusta 1918. plan rada Odeljenja (potpisali predsednik D. Godina i sekretar V. Čopić). Istog dana, na sastanku Komiteta Jugoslovenske grupe, bilo je

¹⁹ Učešće, 158.

²⁰ Očak ne navodi nijedan dokaz, ali ipak tvrdi: »Odjel je intenzivno radio među Jugoslavenima u Rusiji usklađujući akcije s Jugoslavenskom komunističkom grupom RKP(b).« (U borbi, 28.)

²¹ Kao 326, nap. 3.

²² Očak, U borbi, 28.

²³ Očak, Vojnik, 53—58.

zaključeno da se Čopić uputi na agitaciju u Saratov, Caricin i Astrahan. Na taj put Čopić je krenuo 1. septembra. U Moskvu se vratio 10. oktobra, a svoj izveštaj o agitacionom radu datirao je sa 16. oktobrom. Na vanrednoj konferenciji Jugoslovenske grupe 20. oktobra, kao što sam već naveo, Čopić je osporavao postojanje i rad Odeljenja. U vremenu od 20. oktobra do 5. novembra on radi kao predsednik Jugoslovenske grupe RKP(b), učestvuje u organizovanju Komunističke partije (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca i sredinom novembra 1918. polazi na put za otadžbinu.²⁴

Dakle, o radu Vladimira Čopića u Odeljenju Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti u Moskvi 1918. ne može biti ni govora. Sve priče da je bio »duša« Odeljenja, predsednik ili komesar jesu neistinite.

7. Od kada je Čopić član KPJ?

Ovim pitanjem nisam se uopšte bavio, te Očak nema pravo da se ljuti na mene što otvaram pitanje koje je on »rešio«. U svom saopštenju ja sam koristio dva dokumenta, dva navoda samog Čopića od kada je član KPJ. To sam činio stoga da pokažem da je sam Čopić poistovećivao svoje članstvo u Komunističkoj partiji (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca (KP(b)SHS) sa članstvom u KPJ. Za mene je to bio i ostao dokaz više da je KP(b)SHS bila prva KPJ. Očak to nije shvatio, te donosi i druge Čopićeve odgovore na pitanje od kada je bio član KPJ. I umesto da doprinese rasvetljavanju ovog pitanja, on unosi samo zbrku i, što je najgore, izvlači nemoguće zaključak: »I ovi podaci podudaraju se s onima koje je Čopić davao ranije, s tim da na jednom mjestu navodi mjesec travanj, a zatim svibanj 1918«. (340) To da se ovi podaci »podudaraju« s onima koje je »davao ranije«, može samo Očak da zaključi. Jer, ranije je Čopić svoje članstvo u KPJ navodio od novembra 1918, januara 1919, 1919, a sada Očak iznosi i od aprila 1918. i maja 1918. Zar se ovi podaci — podudaraju?

No ostavimo to pitanje drugim istoričarima i vratimo se Očakovoj kritici mog saopštenja. Ja navodim da je Čopić 11. januara 1927. napisao da je član KPJ od januara 1919. i — ništa više, a u Očaka stoji: »...prema Popoviću je ondje rečeno: 'član SKP(b) od 1918. IV—IX, 1925—1927 Br partijskog dokumenta 970046. U Komunističkoj partiji Jugoslavije: od I 1919. do XI 1925.'« (340) Dakle, najobičnije falsifikovanje tuđeg teksta.

Ja koristim Ličnu kartu predavača i naučnog saradnika Komunističkog univerziteta nacionalnih manjina zapada (KUNMZ), koju je Čopić popunio 1. aprila 1926, i navodim arhivsku signaturu. Očak koristi istu Ličnu kartu (kod

²⁴ Očak greši kad kaže da je Čopić izabran za predsednika Jugoslovenske grupe 25. oktobra 1918. i da je »konferencija austrougarskih komunista održana 9. studenog.« (Vojnik, 61) Čopić je za predsednika Jugoslovenske grupe izabran 20. oktobra 1918, a konferencija austro-ugarskih komunista održana je 4. novembra 1918. (Učešće, 190)

njega je 1. april 1927) i navodi istu arhivsku signaturu i opet kaže: »Izvor koji Popović citira netočno je naveden.« (340)

8. Oko stvaranja KP(b)SHS

U vezi s ovim Očak je pokazao neshvatanje problema i ponovo svoju nesposobnost da pročita kako je napisano. S druge strane, on mi pripisuje tuđa shvatanja i stavove i, što je najžalosnije, otkriva svoje nepoznavanje notornih istorijskih činjenica.

Na prvom mestu valja reći da KP(b)SHS, nije stvorena 7. novembra 1918. kako Očak piše, nego 5. novembra 1918.

Ja pišem: »Uzrok osnivanja KP(b)SHS, na osnovu rezolucije, bio je taj što je nedostajala partija proletarijata u našim krajevima (socijaldemokratske su ga izdale) u momentu svetske revolucije...« (82) Ja iznosim uzroke osnivanja (»na osnovu rezolucije«), onako kako su ih izneli sami stvaraoci te partije, a Očak se pita: »Kako je moguće osnivati partiju na osnovu rezolucije?« (341) Sami stvaraoci partije (KP(b)SHS) kažu da je osnivaju u momentu svetske revolucije, a Očak se ponovo pita: »U momentu svjetske revolucije, gdje? Parolu 'svjetske revolucije' koje se tada boljševici odriču, Popović ističe kao glavnu okolnost u kojoj se Partija stvara.« (341) Prvo, ja opet moram reći da sami stvaraoci KP(b)SHS kažu da stvaraju partiju »u momentu svetske revolucije«, drugo ako je Očakovo neznanje toliko da tvrdi da se 1918. boljševici odriču svetske revolucije, onda mu savetujem da pročita svoje vlastite knjige u kojima je pisao suprotno.²⁵

Dalje, Očak piše: »Iznenaduje da Popović ne zna, kako nisu sve jugoslavenske socijaldemokratske partije izdale...« (341) Pa ja nigde i ne kažem da su one izdale, nego iznosim shvatanje stvaralaca KP(b)SHS. Očak se pita: »Tko je dakle u zemlji stvarao KPJ?« Pa ja se ovim pitanjem i nisam bavio u saopštenju, koje on kritikuje.

Očak piše: »Primijetio bih da je, po mojem mišljenju, prva komunistička partija od Jugoslavena (a ne KPJ) organizirana također u Moskvi, ali u svibnju iste godine. Ta je komunistička grupa trebala djelovati na zarobljenike u Sovjetskoj Rusiji da ih pripremi za povratak, a ova se proglasila za CK koji će djelovati u zemlji. Samo se u tome razlikuju.« (341)

Neshvatljivo je koliko Očak neće da shvati karakter Jugoslovenske grupe RKP(b), karakter KP(b)SHS i cilj njenog osnivanja. O tome sam posebno pi-

²⁵ Očak piše kako mu kad odgovara. Tako na jednom mestu: »Ali, sve govori u prilog tome da se radilo u to vrijeme na planu proširenja Svjetske revolucije u jugoslavenskim zemljama, i da se planiralo i razmišljalo o partijskom radu u zemlji« (Vojnik, str. 64). Na drugom mestu: »Stvaranje države radnika i seljaka u Rusiji izazvalo je krizu svjetskog kapitalističkog sistema, ujedno: mogućnost skorog izbijanja socijalističke revolucije u cijelom svijetu. O tome je V. I. Lenjin pisao početkom 1919. godine...« (U borbi, 2.)

sao, kritikujući i pogrešna tumačenja B. Hrabaka i — taj napis²⁶ mu je poznat, ali na žalost nije ga razumeo.

Očak ne shvata elementarne činjenice: Jugoslovenska grupa RKP(b) nije imala odlike samostalne partije. Ona je bila organizacioni deo RKP(b) (to i ime govori), njen program je bio program RKP(b). Jugoslovenska grupa je jugoslovenska po tome što su je sačinjavali Jugosloveni, a ne što je imala jugoslovensku dimenziju u svom programu. Onog momenta kada su ti isti ljudi (članovi Jugoslovenske grupe) odlučili da njihov jedini neposredni program i cilj bude socijalistička revolucija u domovini, oni su i pristupili organizaciji nove političke organizacije sa svim odlikama samostalne partije — osnovali su KP(b)SHS, dajući joj tipično jugoslovenski komunistički program — oslobođenje jugoslovenskog proletarijata. KP(b)SHS je imala gotovo sve osobine političke partije, istina u začetku, ali kojih Jugoslovenska grupa nije imala. Dakle, između ove dve organizacije postojala je suštinska razlika, koja se ogledala u programu i cilju, samostalnosti i delatnosti.

U saopštenju koje Očak »kritikuje« napisao sam: »To što KP(b)SHS nije bila dugog veka što se CIK po dolasku u domovinu raspao a članovi razišli i pasivizirali drugo je pitanje.« (82) Na ovo Očak kaže: »I taj zaključak o pasivizaciji članova CK KP(b)SHS nije točan.« (341) Kao što vidimo, Očak opet neće da pročita kako je napisano. Ja kažem da se CIK »raspao«, a »članovi razišli i pasivizirali«. Da se CIK raspao, dobro je poznato: Ivan Matuzović je kratko vreme bio u Jugoslaviji, pa je otišao u Mađarsku gde je učestvovao u revoluciji. Franjo Drobni služio je kao kurir između mađarskih i jugoslovenskih komunista 1919. Lazar Vukićević došao je u Jugoslaviju u februaru 1919. i posle dvomesečnog boravka otišao u Mađarsku. Dragotin Godina je tek u aprilu 1919. došao u Trst. On nije održavao veze sa članovima moskovskog CIK-a. I najzad, da se CK KP(b)SHS nije raspao, a članovi pasivizirali, ne bi došlo do osnivanja (mart 1919) revolucionarne grupe »Pelagić«, organizacije jugoslovenskih komunista-povratnika iz Sovjetske Rusije.

*
* *

Na nekoliko mesta Očak me optužuje da ne poznajem literaturu. Kada to kaže, normalno bi bilo da navede dokaze — naučne radove koje ja ne znam, ali on to ne čini. Dakle, proizvoljna optužba.

Očak se ljuti što ne citiram njegove radove, što ne poštujem njegove zaključke i što otvaram pitanja koja je on rešio. Priznajem, to sve činim, jer Očak ne zna da pročita kako je napisano, izvrće smisao dokumenata, daje pogrešne interpretacije istorijskih izvora, greši u datiranju, neprecizno se izražava i falsifikuje dokumente. Takav nepouzdan istoričar ne može imati moje poverenje.

Inače, slažem se sa Očakom da je lakše kritikovati nego izučavati, a najbolji dokazi (ah! ti dokazi) za to su radovi — Ivana Očaka.

²⁶ Nikola Popović, Komunistička partija (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca. Istorijski glasnik 1970, 1—2, 235—242.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — prosinac 1982.